HEIDENHEIMI AVAR SZÍJVÉG

A 13 cm hosszú, összehajtott ezüst szalaglemezből három szegeccsel összefogott szíjvéget *Fehérné Walter Anna* mutatja be,[1] melyről eredetileg *Henrich Arntz* német régész tesz említést „Neue Runenschriften" címmel az egyik bajor szaklapban.[2]
A rovásfeliratot hegyes, éles szerszámmal karcolták – vélhetőleg utólag – a szegecsek közti helyekre, melyet tudomásom szerint eddig senki sem fejtett meg.
A forrásban közölt fénykép sajnos sötét, rossz minőségű, de szerencsére *Arntz* készített egy jól használható rajzot is, melyet számozással egészítettem ki.

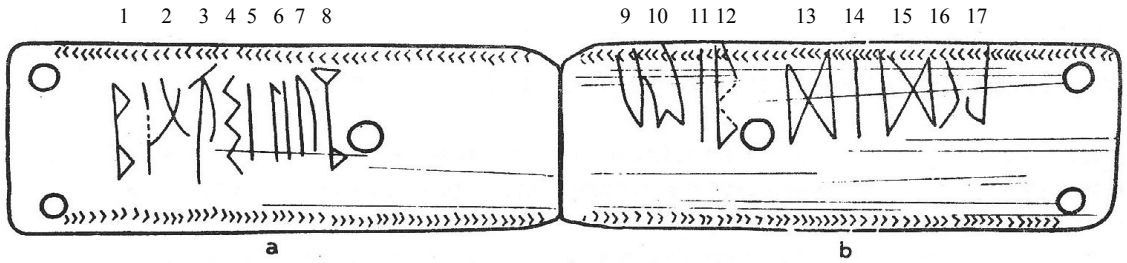

A heidenheimi felirat vonalas rovássora

Már első ránézésre is megállapítható, hogy a feliraton székely-magyar, rövidítve sz-m. és korábbi munkáimban ismertetett *kazáriai hun-magyar*, rövidítve *h-m*. rovásbetűk ismerhetők fel. (ezekre majd hivatkozom) Így akkor felvetődik a magyar nyelvű olvashatóság lehetősége. A rovásjelek állása alapján balról jobbra kell majd olvasnunk.
Nézzük először az „a" feliratrész egyértelműen azonosítható rovásbetűit:

- 1. jel ᛒ (**m**[1]) ismert székely-magyar betű, ezek előfordulására nem hivatkozom.
- 4. jel *Pletnyovánál* (ncs),[3] a minuszinszki orsókorongon ᛝ (s[1]),[4] más keleti feliratokon, jobbról nyitottan a -cs- betű. (valószínűsíthető egy korai cs > s hangváltozás)
- 5. jel ᛁ (***sz***) sz-m. és *h-m*. rovásbetű is.
- 7. jel ᚑ ***(o/u)*** *h-m*. rovásjel. Ilyen a novocserkaszki kulacs 20. jele,[5] de megtalálható a lippói orsógombon[6] is.

A további jelek ligatúrák, melyek összetételükből adódóan többféle megoldást is indukálnak. A helytállókat majd a felirat értelméhez igazodva kell kiválasztanunk.

- 2. jel bár bonyolultnak látszik, mégis jól azonosítható a sz-m. ᛁ (sz) és ᚷ (b), illetve a *h-m*. ᛋ *(i/ü)* és ᚷ *(d²)* rovás. Az ᚷ alakja feltűnően „ívelt vonalú", ami azt jelenti, hogy az ᚲ (n) és az ᚳ (e/o) rovásbetű is rejtőzködhet benne. Mindezeket figyelembe véve sz-m. ligatúraként: (sz-b, sz-n-b, sz-e/o-b, sz-n-b–e/o stb.), illetve *(i/ü-d, i/ü-d-e/o, i/ü-n-d-e/o stb.) h-m*. variációk állíthatók elő. A megfelelőt majd értelemszerűen később válasszuk ki.
- 3. jel szintén összevonás, sz-m. rovásjelként értelmezve az ᛁ (sz) és / (r), esetleg az ᚹ (a) jöhetne szóba, de az a-t elvetem, mert íve nem zár vissza a függőleges szárhoz, viszont alakja egyezik a 7. jellel. Így az (r-sz-o/u, sz-r-o/u, sz-o/u-r stb.) ligatúrák lehetségesek.
- 6. jel ᚾ (***j-t***) ligatúra sz-m. ᛚ ***(i/j)*** és ᚠ (**t**) betűre bontható. A t-jelét megfordította a rovó, hogy elkerülje a félre érthető ᛘ (sz-cs) alakot. A *h-m*. j-re a majaki amforán,[8] a minuszinszki orsókorongon,[4] a sz-m. -ra *Csallány* gyűrűin[7] vannak példák.
- 8. jel az ismeretlen jelű ' ∇ ' és a fejen álló sz-m. ᚹ (**a**) rovásjelből áll, hangértéke: ' ?-A '.

1. *Fehérné Walter Anna:* Az ékírástól a rovásírásig 1 kötet, Buenos Aires 1975. 9-10. Volgán innen Lajtán túl. magyarmegmaradasert.hu/kiletunk/anyanyelvunk/item/3492-az-ékírástól-a-rovásírásig...
2. Fundberichte aus Schwaben N. T. 18, 1967. 233-239.
3. *Bakay Kornál:* Őstörténetünk régészeti forrásai II. H. n. 95. 81.kép (Pletnyova 1981, 49. kép)
4. *Delibeli József:* A minuszinszki orsókorong. (készülőben)
5. *Delibeli József:* Két kulacsfelirat Kazáriából. (kéziratban)
6. *Delibeli József:* A „szédűt" lippói orsógomb. (kéziratban)
7. *Delibeli József:* FELÜLVIZSGÁLTAM Csallány Dezső rovás olvasatait. (kéziratban)
8. *Vékony Gábor:* A székely írás emlékei, kapcsolatai, története. Bp. 2004. 270-271.

Végig elemezve az 1.-8. rovást, állítsuk fel az „a” feliratrész jelsorát, rovásjelek nagybetűvel:

M¹ * * S/CS/NCS SZ J-T O/U *-A
1 2 3 4 5 6 7 8

Az előzőekben láthattuk, hogy a 2. és 3. jelekre több variáció is rendelkezésünkre áll, akár az ötletszerű találgatásokhoz is. Ehelyett próbáljunk inkább valamilyen fogódzót keresni a felirat értelmére. Mivel szíjvégről van szó valószínű, hogy annak funkcionális viselésével, készítésével esetleg birtoklásával, adományozásával kapcsolatos tartalom jöhet szóba.
Így nézve a jelsort, mindjárt gondolhatunk is a -szíj- szóra, mely meg is jelenik az 5.-6. ' SZJ-T ' betűsor: SzíJT, illetve SzíJaT olvasataként.
Az ez utáni ' O/U**-**A ' szónak pedig az lehet az értelme, hogy a tárgyragos szíjat esetleg hova kell tenni, hát ODA. A 4. jel ' CS ' illetve ' NCS ' hangértéke azt jelentheti, hogy az előtte álló jellel (jelekkel) cs-re, vagy csen-re végződő felszólító módú cselekvést fog kifejezni, mint készícs (készíts), vagy készícsen (készítsen), az -s- végződéssel nem értelmes.
A 3. jel ligatúrás variációiból ilyen értelemben csak a (sz-o-r) összevonás jöhet szóba, mert hozzáadva a 4. jelet: ' SZ-O-RCS, SZ-O-RCSN ', olvasata SZORíCS, vagy SZORíCSoN lesz.
A visszalévő két rovás már nem okoz olvasási gondot. Az 1. jel lehet az önálló olvasatú ' áM ' bizonyító, erősítő, helybenhagyó szó,[8] (*Padányi* a sumér ' eám ' szóval azonosítja.[9]) mint ahogy az már az esztergomi gyűrűnél is felmerült,[7] de össze is tartozhat a 2. jellel.
A ' **szorics**(on) **szíjat oda** ' olvasat előtti 1.-2. rovás szónak ehhez kell igazodnia. Ez pedig csak a 2. jel ' I-D-E ' olvasatú ligatúrájával értelmes, mint áM¹ IDE, vagy eM¹IDE, de ez utóbbi hangrendileg hibás.
Nos, akkor már ki is olvashatjuk, hangzósíthatjuk az „a” feliratrészt:

áM IDE SZORíCS(on) SzíJaT ODA

Az olvasat alapján véglegesített rovásjelek:

- 2. jel (***i-d-*e**) ligatúra. A *h-m.* ᛋ ***(i/ü)*** rovásjel megtalálható *Pletnyova* készletében,[3] a minuszinszki korongon,[4] a pomázi,- ladánybenei gyűrűn.[7] A szintén ebbe az írásrendszerbe tartozó ᚷ ***(d²)*** jel díszíti a Homokmégy-halomi tegezt,[10] a margitszigeti kő, a ladánybenei edény feliratát, míg az ᚢ (**e/é**) sz-m. rovásjelre a Székesfehérvár-maroshegyi,- kunkerekegyházi,- ladánybenei,- mezőberényi gyűrűk a példák.[7]
- 3. jel (***sz-o-r***) Az első két tag ᛏ (***sz-r***) ismert a minuszinszki orsókorongról,[7] a sz-m. / (**r**) pedig középkori rovásokról, deszki,- székesfehérvári gyűrűkről, így ez is *h-m.* ***-r-*** rovás.
- 4. jel a *h-m.* (***cs***) rovásjel. *Pletnyova* valószínűleg a türk ᛝ (nç) szótagjelet azonosította a fordított állású kazár (ncs) jelként. Úgy gondolom ez a szótagjel magyar (n-cs) ligatúraként nem értelmezhető, mert a jobbról nyitott jelben, az n-nek, sem az ᚢ ívelt, sem a ᚲ szögletes változata nem ismerhető fel. Így az, az -n- nélküli veláris (**cs**) rovásjelnek tekinthető.
- 8. jel ᚲ+ᚹ (***d¹*-a**). E ligatúra az ᚹ (**a**) betű fejre állítása alapján felülről lefelé olvasandó. Furcsa a -d- betű alakja, eddig ilyennel nem találkoztunk. Az olvasási iránynak megfelelő ᚦ alak viszont összevethető a *h-m.* ᚲ (***d¹***) rovásjellel, lásd a humarai feliratokat,[11] a pomázi,- mezőberényi gyűrűt.[7]
  Úgy vélem a rovó valójában ezt a jelet szándékozta alkalmazni, de mivel a szegecs útban volt, rákényszerült a balról jobbra szerkesztés helyett ' ᚲ+ᚹ ' a felülről lefelé-re. Az így kapott ' ᛉ ' alakos **a**-val, viszont a ligatúra félre érthető vált, mert az valójában ᛉ+ᚹ (*l-a*) értelmű lett. Ezen viszont már csak úgy tudott korrigálni, hogy a felülről nyitott d-t lezárta egy vízszintes vonallal ' ᛞ '.

8. Magyar nyelv szótára webhely.
9. *Dr. Padányi Viktor:* Dentu – Magyaria. Bp. 2000. 115.
10. *Delibeli József:* Kazár feliratok a Kárpát-medencében. www.leventevezer.extra.hu/Kazar%20feliratok.pdf
11. *Hosszú Gábor:* Rovásatlasz. Bp. 2013. 43.

Elemezzük ki a „b” feliratrészt:

- 9. jel ***(b/v)*** ugyan úgy néz ki, mintha a fejen álló 7. jel lenne, de v-szerű alakja egyezik a környei íjmarkolat 1. jelével,[12] így *h-m.* betű.
- 11., 12., 14. jelek az előzőek alapján már ismertek.
- 13., 15. jel ᛝ ***(g)***, ugyan rovás alakja hasonlít a sz-m. ᛗ (u) betűhöz, de az avar korban e jel nem lehetett -u- hangértékű, csak majd jóval később. Viszont ha felállítjuk már is összevethető, akár a Talasz völgyi ᛝ (uq), akár a *Vékony* -féle nagyszentmiklósi ᛩ (q) jellel.[13] A lippói orsógombon[7] -g- hangértékű *h-m.* rovásjel.
- 10. jel (**e-*m*-e**). A korábbi *h-m.* feliratokon majaki amfora, minuszinszki orsókorong, de Nagyszentmiklóson[13] is az -m- betű állított ᛝ *(m)* alakú. A későbbiek során az esztergomi,- deszki,- Székesfehérvár-maroshegyi gyűrűkön fektetve ᛞ (*m*) rótták, melynek vízszintes tükrözése a ᛖ *(v)* betűt jelenti. A jel egyenes „latin betűs” szárral is működött ᛞ *(m)*, valamint ᛗ *(v)*.
  Jelen esetben – figyelembe véve a felirat korát – vélhetően a korábbi -ᛞ- két szélső *ívelt* „egyenese” lett feltűnően meghosszabbítva, így figyelmeztetve, hogy *azokat is értelmezni kell.* A két felálló ' ᚸ ' szár a 2. jelből már ismert, az az ᚸ (**e/é**) rovásjel, mellyel a ligatúra így már bizton értelmezhető EME, ÉME, EMÉ, ÉMÉ olvasatként.
- 16. jel ᚳ ***(l)*** *h-m.* – avarnak is mondható – rovásjel, ismert a környei íjmarkolatról.[12]
- 17. jel valójában a fejre állított *h-m.* ᛏ (***i/j***) rovásbetű. Így különbözteti meg a rovó 6. jeltől, hogy az nem a -j-, hanem az -i- hang jele. Valójában e ' ᛏ ' rovásjel még a 12-13 századi feltételezett botnaptárról származó szentek neveiben is -i/í/j- hangértékű.(Marsigli másolat.)

Ezek után már a felirat „b” jelsorát is kiírhatjuk és el is olvashatjuk:

B/V E/É-M-E/É SZ M¹ G SZ G L I
9 10 11 12 13 14 15 16 17

Hangzósítva: BEMÉSZ oMeG SzeGeLI

Az archaikus hangzású „omeg” szót bizton elfogadhatjuk, mert a lippói orsógombon az -o- betű már ki is van írva.[6]

Végezetül összesítsük a szíjvég teljes feliratát, megkülönböztetve a **sz-m**. és *h-m.* rovásjeleket. A mindkettőhöz tartozót a korábbról származó felirat alapján soroltam be.

M¹ *I-D*-**E** *SZ-O-RCS SZJ*-**T** *OD*-**A** *B***E**-*M*-**É***SZ* **M**¹*G SZGLI*

Hangzósítva: áM IDE SZORíCS SzíJaT, ODA BEMÉSZ, oMéG SzeGeLI azaz:[14]

Ám ide szoríts szíjat, oda bemész, amíg szegeli!

Láthatóan egy **magyarul** tisztán jól érthető, hangrendileg helyes, funkcionális, az ezüst végzáró szíjra erősítésének, megszegecselésének menetét leíró feliratról van szó!

Megemlítem, hogy a székely-magyar ᛒ (**m**) betűnek talán ez a *legkorábbi ismert* előfordulása, ráadásul meg egy Kárpát-medencén kívüli avar feliraton!

A felirat 17 rovásjele 25 betűből áll, amelyben hétszer fordul elő a középkori székely-magyar ábécékből ismert: a/á, e/é,(egyelőre ide sorolom) m¹ és t betű, hét alkalommal a mindkét rendszerbe tartozó: sz, i/j rovásbetű. Ez utóbbiak is kétség kívül a *kazáriai hun-magyar* rovásbetűk közé tartoznak, amely révén a sz-m/*h-m* arány: 7/18, vagyis a felirat 72%-a Volga-Don-Kaukázus vidékéről hozott, vagy ott megismert *hun-magyar betűkből* áll.

Akkor vajon a Kazár Birodalom területén, szálláshelyeinken előkerült magyar nyelvű lelteteket figyelmen kívül lehet-e hagyni?

12. *Delibeli József:* A környei íjfelirat. www.leventeveter.extra.hu/Kornyei.pdf
13. *Vékony G.:* i. m. 151.
14. Megfejtést 2014. február 16.-án véglegesítettem.

Rejtélyes e magyar nyelvű avar szíjfelirat heidenheimi sírból való előkerülése, hiszen az Avar Birodalom 680 óta ismert Enns határ folyójától jóval nyugatabbra van az Ulm környéki település.
Tudott, hogy az avarok 787 után ellenséges viszonyba kerültek az akkor már a Frank Birodalomba tartozó bajorokkal. A kezdeti határ villongásokat követő 791,- 795,- 796,- 802,- 805. évi frank betörések és az időközben bekövetkezett avar vezető réteg polgárháborús belharca oda vezetett, hogy az áruló tudun segítségével Sclavorum, (Dráva-Száva köz) Hunorum (Bécsi ring, nyugat Dunántúl) frank fennhatóság alá került.[15]

Vajon mikor, hogyan, mi módon kerültek, kerülhettek avarok a Bajor grófságba?
Letelepített hadifoglyok, menekülők, új hazát kereső telepesek voltak, mint ahogy hozzánk is jöttek a svábok, szászok, bajorok?
Nem tartom kizártnak a kényszerített áttelepítést sem, amire Heidenheim magyarra fordított „Pogányokháza" jelentésű neve is utalhat.

Sajnos a lelet idejére, a feltárás körülményeire, a temető nagyságára, leletanyagára nem találtam leírást. (interneten a német hivatkozás sem található már meg)
Jogosan mondja *Fehérné* „nincs kétségünk, hogy az ott felbukkant és az avarok sírjaiban oly nagyszámú övcsat és a rajta levő felirat is az avarság szellemi hagyatékának kis töredéke." Ehhez én csak annyit tennék hozzá, hogy a *magyarságé is*, *s talán az sem kizárt, hogy nyelvében és népében a kettő egy és ugyanaz!*
Kaposvár 2014. 02. 23.

Delibeli József
okl. építőmérnök

A rovásjelek jelölésénél felhasználtam Dr. Hosszú Gábor székely-magyar, Kárpát-medencei és kazár rováskarakter készletét. Letöltve a Rovás Honlap webhelyről 2009.

15. *Bakay K.:* i. m. 245-253.